

POLSKI WYSIŁEK ZBROJNY W I WOJNIE ŚWIATOWEJ 1914–1918

Autor: dr Andrzej Olejniczak

Koncepcja graficzna serii: Aleksandra Kaiper-Miszułowicz

Recenzje: dr hab. Jerzy Kirszak, dr hab. Filip Musiał

Korekta językowa: Piotr Kilmczak

Fotografie: Narodowe Archiwum Cyfrowe,
zbiory Daniela Koresia, domena publiczna

Sztandar ofiarowany Armii Polskiej we Francji
przez mieszkańców Filadelfii,
fot. NAC

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział we Wrocławiu

LEGIONY POLSKIE

W czerwcu 1908 r. Kazimierz Sosnkowski założył we Lwowie Związek Walki Czynnej - konspiracyjną, ponadpartijną organizację wojskową, której jawną emanacją były od 1910 r. Związek Strzelecki we Lwowie i Towarzystwo Strzeleckie w Krakowie. W 1912 r. powstała Komenda Główna ZWC (i Związków Strzeleckich) z Józefem Piłsudskim jako komendantem głównym.

Biuro werbunkowe Legionów
Polskich w Krakowie, 1914 r.,
fot. NAC

Rada Główna
Związku Walki
Czynnej, 1914 r.,
fot. NAC

Odezwa do Polaków.

Zbliża się chwila oswobodzenia z pod jarzma moskiewskiego.

Sprzymierzone wojska Niemiec i Austro-Węgierskie przekroczą wkrótce granicę Królestwa Polskiego. Już cofają się Moskale. Upada ich krwawe panowanie, ciężące na was do stu przeszło lat. Przychodzimy do Was jako przyjaciele. Zaufajcie nam!

Wolność Wam niesiemy i niepodległość, za którą tyle wycierpieli ojcowie Wasi. Niech ustąpi barbarzyństwo wschodnie przed cywilizacją zachodnią, wspólną Wam i nam.

Powstańcie, pomni Waszej przeszłości, tak wielkiej i pełnej chwały.

Połączcie się z wojskami sprzymierzonymi. Wspólnymi siłami wypędzimy z granic Polski azjatyckie hordy.

Przynosimy też wolność i swobodę wyznaniową, poszanowanie religii, tak strasznie uciskanej przez Rosję. Niech z przeszłości i z teraźniejszości przemówią do was jęki Sybiru i krwawa rzeź Pragi i katowania Unitów.

Z naszymi szturmanami przychodzi do was wolność i niepodległość.

Naczelne dowództwo niemieckich i austro-węgierskich armii wschodnich.

Odezwa
naczelnego
dowództwa
niemieckich
i austro-
węgierskich
wojsk
wschodnich do
mieszkańców
Królestwa
Polskiego,
1914 r.,
fot. NAC

POLACY!

Polakom do wiadomości następujące odezwy Rządu narodowego:

POLACY!

W Warszawie utworzył się Rząd Narodowy. Obowiązkiem wszystkich Polaków jest skupić się w szeregach pod Jęz. Władzą. Komendantem polskich sił wojennych mianowany został ob. Józef Piłsudski, którego rozporządzeniom wszyscy ulegać winni.

RZĄD NARODOWY.

Warszawa 3 sierpnia 1914.

RZĄD NARODOWY.

Wybitna polska rozstrzygnięła! Polska przestała być niewolnicą i sama chce stanowić o swoim losie, sama chce budować swoją przyszłość, rzucając na male wypadków własną siłę orężną. Kadry armii polskiej wkroczyły na ziemię KRÓLESTWA POLSKIEGO, zajmując ją na rzecz jej właściwego, historycznego, Jedynego gospodarza — LUDU POLSKIEGO, który ją swoją krwią uził i wzbogacił. Zajmują ją w imieniu Władzy Naczelnej Rządu Narodowego. Nie możemy całemu Narodowi rozkazać kajdan, poszczególnym zaś jego warunkom warunk normalnego rozwoju.

Z danym dobieżym CAŁY NARÓD skupić się winien w jednym obóz pod kierownictwem RZĄDU NARODOWEGO. Po za tym obowiem nastąpi tylko zdrój, dla których potrafimy być bezwzględni.

KOMENDANT GŁÓWNY WOJSKA POLSKIEGO
Józef Piłsudski.

Na ziemi polskiej zabiorę rozjątko, do kraju niezwoln i najskrajniejszego gwałtu wszadzi polski żołnierz.

Straszyłabyś Macieja i obywateli niepodległości i w szeregu powołania w armię austro-węgierską na Jęz. Władzą — Ktoś tu Warszawa.

Ludność wita z entuzjazmem znak ORLA BIAŁEGO. W kadry strzeleckie garną się tłumy chłopów i robotników Królestwa, szepiwi, że ich powołano do walki z Rosją, zrywając i waleńko potrafią dostarczać się z zapasem. Komenda wojsk polskich organizuje wino, ewakuację i powołuje najwybitniejszych obywateli, miejscowych do objęcia wszystkich zadań administracyjnych, lotniczych, inżynierskich, na nich opiera się i niepodległość i odzyskanie RZĄDU NARODOWEGO i KOMENDANTA GŁÓWNEGO.

Bracia! Wywołali się dusza Narodu z niewoli we własną siłę. Szłyśmy marsz strzelców polskich do Królestwa, potężni, sprężysti, gotowi.

Nieugięta dążeń do Niepodległości przeważa się w tym, w rzeczywistości — Półki strzeleckie powołujące się na Warszawę stworzyły w dziesiątą Polskę nową kartę. Nigdy dotychczas nie staliśmy się bardziej pomysłowi do walki z Rosją. Jedynym sprzymierzeńcem Austrii — w dalszym ciągu niepodległości — im więcej sił polskich zajął wojska austro-węgierskie, tym dla nas lepiej, gdyż walczą o swoje interesy socjalistów, Austrii popiera ród, uwalniając nas z polski.

Od nas samych, od naszej ofiarności, siły organizacyjnej i zdecydowania zależy przyszłość narodu.

W obliczu Niepodległości nie ma miejsca na waleńko społeczna i partyjna; istnieje jedna tylko pytała — czy jesteśmy gotowi spełnić obowiązki narodowe? — Na odpowiedź są dani: król i młodzi — całą mocą narodu popieramy braci walczących w Królestwie.

KOMENDA SKONFEDEROWANYCH STRONNICTW NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH objęła w dniu dzisiejszym swego RZĄDU NARODOWEGO, utworzonego w Warszawie, K. S. B. K. byleby pochwyciła powstanie Gólcę a Rząd Narodowy, informowała o bieżącej wypad. Kto, organizowała posunę w walce przeciw Rosji.

Wydział Sztabowy (Polski Sztab wojenny) został w najbliższych dniach sformowany.

Kampania skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych jako zastępczo Rządu Narodowego w Warszawie.

KRAKÓW, 10 sierpnia 1914 r.

Odezwa
Naczelnego
Komitetu
Narodowego,
1914 r.,
fot. NAC

LEGIONY POLSKIE

Równolegle od 1909 r. działała w Galicji organizacja Armia Polska, która wkrótce przekształciła się w Polskie Drużyny Strzeleckie - ich przywódcami byli Mieczysław Neugebauer, Henryk Bagiński i Marian Januszajtis.

Organizacje te, po zjednoczeniu latem 1914 r. i podporządkowaniu się Józefowi Piłsudskiemu, stały się zalążkiem późniejszych Legionów Polskich.

6 sierpnia 1914 r. Pierwsza Kompania Kadrowa (złożona po połowie ze Strzelców i Drużyniaków) wyruszyła z Krakowa na bój z Rosją o niepodległość Polski.

Oficerowie
I Brygady Legionów,
Kazimierz Sosnkowski (z lewej)
i Zygmunt Klemensiewicz,
1914-1917,
fot. NAC

Ułan legionowy,
1914 r., fot. NAC

Julian
Stachiewicz,
oficer legionowy
i Polskiej
Organizacji
Wojskowej,
fot. NAC

Józef Piłsudski,
brygadier Legionów
Polskich, 1916 r.,
fot. NAC

LEGIONY POLSKIE

W połowie sierpnia, już na terenie Królestwa Polskiego, dołączyły następne kompanie, z których sformowano 1 Pułk Legionów Polskich, przekształcony pod koniec roku w I Brygadę LP. W roku 1915 utworzono jeszcze Brygady II i III. Walczyły one w Karpatach i na Wołyniu. W 1917 r. Piłsudski zerwał z Państwami Centralnymi; został aresztowany przez Niemców, a Legiony rozwiązano. Z ich resztek utworzono zależny od Austrii Polski Korpus Posiłkowy oraz podległą Niemcom szczątkową Polską Siłę Zbrojną. W listopadzie 1918 r. odegrała ona istotną rolę we wskrzeszeniu Wojska Polskiego.

Oficerowie
5 batalionu Legionów
Polskich przeglądają
prasę w lesie pod
Dubniakami, 1916 r.,
fot. NAC

Lwów. Cmentarz
żołnierzy poległych
w I wojnie światowej,
fot. NAC

Walki II Brygady na
froncie wschodnim
na Bukowinie. Życie
obozowe w okopach
pod Rarańczą,
1915 r., fot. NAC

Polski Korpus Posiłkowy – pozycje
pod Rarańczą, 1918 r., fot. NAC

Ulan legionowy, 1914-1916,
fot. NAC

POLSKIE KORPUSY NA WSCHODZIE

ПОЛЯКИ!

Пробавь часть, когда заветная мечта Вашихъ отцовъ и дѣдовъ можетъ осуществиться.

Полтора стѣна тому назадъ живое тѣло Польши было растерзано на куски, но не умерла душа ея. Она жила надеждой, что наступитъ часъ воспресенія польскаго народа и братскаго примиренія его съ Великою Россіей.

Русскія войска несутъ Вамъ благоую вѣсть этого примиренія.

Пусть сотрутся границы, раздѣлявшія на части польскій народъ! Да воссоединится онъ воедино подъ синею стрѣлою РУССКАГО ЦАРЯ! Подъ синею стрѣлою этимъ возродится Польша, свободная въ своей вѣрѣ, языкѣ и самоуправленіи.

Одного ждетъ отъ Васъ Россія—такого же уваженія къ правамъ тѣхъ народностей, съ которыми санзала Васъ исторія.

Съ открытымъ сердцемъ и братски протянутой рукой являть изъ Васъ настрѣчу Великому Россіи. Она открыта, что не заржавѣла мечъ, размахивая при Гривальдѣ.

Отъ береговъ Тихаго Океана до сѣверныхъ морей двинутся Россіи ратки. Заря новой жизни занимается для Васъ.

Да воскреситъ на этой зарѣ знаменіе креста, символъ страданія и воскресенія народовъ.

Варшавскій Главнокомандующій.

Генералъ-Адъютантъ НИКОЛАЙ.

POLACY!

Wybiła godzina, kiedy marzenia Waszych ojców i dziadów mogą spełnić się.

Lat sto pięćdziesiąt upływa odkąd Polska rozdarta została na części, lecz nie umarł duch ludu polskiego; on żył nadzieją, że nastąpi chwila odrodzenia Polski i bratniego pogodzenia się Jej z Wielką Rosją.

Rosyjskie wojska niosą Wam radosną wieść tego pogodzenia.

Niechaj zginą granice, dzielące lud Polski na części! I niech złączy się lud polski w jedną całość pod berłem CESARZA ROSYJSKIEGO! Pod tem berłem odrodzi się Polska ze swobodą wiary, języka i z samorządem.

Jednego tylko oczekuje od Was Rosja—takiegoż poszanowania praw tych narodów, z którymi Was związała historia.

Z otwartem sercem i pobratersku wyciągniętą dłonią idzie do Was Wielka Rosja. Ona wierzy, że nie zarzewiał miecz, który gromił wroga pod Grinwaldem.

Od brzegów Oceanu Wielkiego do północnych mórz posuwają się wojska rosyjskie; zorza nowego życia wschodzi dla Was.

Niech zabyśnie nad tą zorzą znamię Krzyża świętego—symbol cierpień i zmartwychwstania narodów.

Zwierzchni Wódz Naczelny,

General-Adjutant MIKOŁAJ.

Odezwa księcia Mikołaja do Polaków,
1914 r., fot. NAC

Rosja, uważana za głównego ciemężyciela narodu polskiego, już od 1914 r. patronowała polskim formacjom zbrojnym, które u boku armii rosyjskiej miały walczyć z państwami centralnymi. Dzięki temu powstały: Legion Puławski, potem Brygada i Dywizja Polska, a po rewolucji lutowej w 1917 r. – trzy Korpusy Polskie na Wschodzie. Z nich tylko I Korpus gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego osiągnął pełny stan organizacyjny.

Kawalerzyści Legionu Puławskiego,
ilustracja ze zbiorów Daniela Koresia

POLSKIE KORPUSY NA WSCHODZIE

II Korpusem dowodził początkowo gen. Sylwester Stankiewicz, później gen. Władysław Glass, a następnie płk Józef Haller. Korpus ten, złożony w części z legionistów II Brygady, skapitulował przed Niemcami pod Kaniowem. III Korpus, którego dowódcą był gen. Eugeniusz de Henning-Michaelis, brał udział w walkach z oddziałami Czerwonej Gwardii na Ukrainie. Skapitulował przed Austriakami w czerwcu 1918 r.

Twierdza w Bobrujsku, główne miejsce koncentracji I Korpusu w Rosji, zdjęcie lotnicze, 1920 r., fot. NAC

Gen. Eugeniusz de Henning-Michaelis, organizator i dowódca III Korpusu w Rosji, fot. NAC

Żołnierze Dywizji Strzelców Polskich z ofiarowanymi im standarami z powstania listopadowego, 1917 r., fot. domena publiczna

POLSKIE KORPUSY NA WSCHODZIE

Najlepiej zorganizowana polska formacja w Rosji, I Korpus gen. Dowbora-Muśnickiego, rozlokowana była na Białorusi. W walkach z Czerwoną Gwardią na początku lutego 1918 r. Korpus zdobył twierdzę Bobrujsk, która stała się później główną bazą formacji. Korpus skutecznie walczył przeciwko bolszewikom, lecz 21 maja 1918 r. został rozbrojony przez oddziały niemieckie, a jego żołnierzy odesłano do Warszawy.

I Korpus Polski – grupa oficerów 1 pułku inżynierii przed jednym z budynków twierdzy Bobrujsk, fot. NAC

...a Ta, powstaje z naszej
co nie zginęła, Krwi!

I Korpus Polski w Rosji – święto 3 Maja, 1918 r., fot. NAC

Poświęcenie kopca ku czci poległych żołnierzy I Korpusu polskiego, 1918 r., fot. NAC

Dowódcy oddziałów I Korpusu Polskiego z generałem Józefem Dowborem-Muśnickim, Bobrujsk 1918 r., fot. NAC

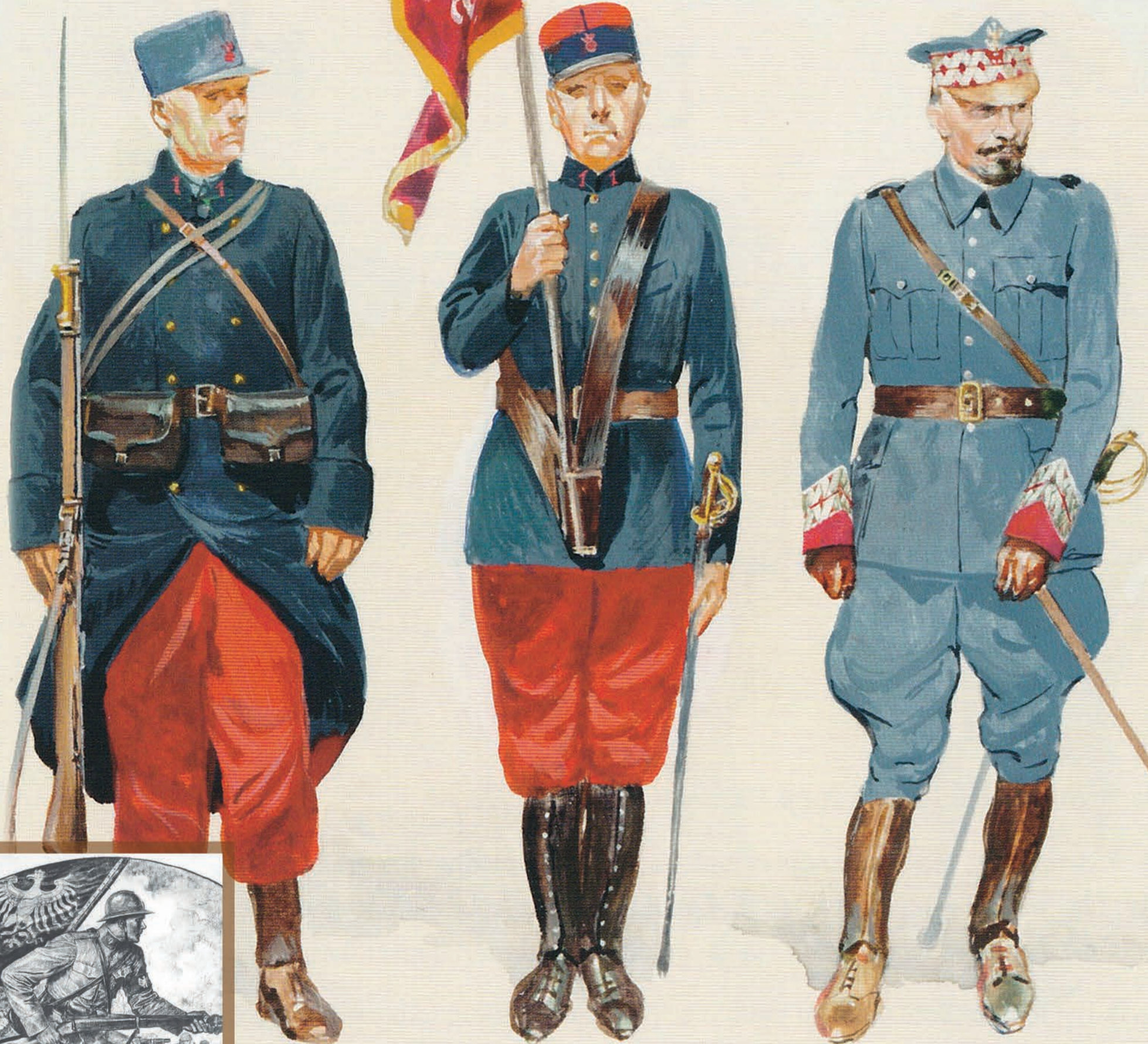
I Korpus Polski – uroczystość 3 Maja. Jedna z bram wzniesionych w Bobrujsku z okazji święta narodowego, 1918 r., fot. NAC

ARMIA POLSKA WE FRANCJI

Dzięki Komitetowi Ochotników Polskich dla Służby w Armii Francuskiej zorganizowano dwa polskie pododdziały. Pierwszym byli Bajorczycy, kompania wcielona do 1 pułku cudzoziemskiego. Druga kompania została zorganizowana w Rueil pod Paryżem i wcielona do 3 pułku cudzoziemskiego. Bajorczyków skierowano na front w październiku 1914 r., lecz ze względu na wysokie straty zostali rozwiązani latem 1915 r.

Piechota Legionu Bajorczyków i Generał Józef Haller, ilustracja ze zbiorów Daniela Koresia

ARMIA POLSKA WE FRANCJI
POLISH ARMY IN FRANCE
CENTRUM REKRUTACYJNE
RECRUITING CENTRE No 1

Plakat rekrutacyjny do Armii Polskiej
we Francji, 1918 r., fot. NAC

Sztandar polskiej kompanii
„Bajorczyków”, 1914 r.,
fot. domena publiczna

Armia Polska we
Francji – ośrodek
wyszkolenia
w Sille-le Guillaume.
Wizyta szefa
francusko-polskiej
misji wojskowej
generała Louisa
Archinarda, 1917 r.,
fot. NAC

ARMIA POLSKA WE FRANCJI

Prezydent Republiki Francuskiej Raymond Poincaré powołał regularną armię polską dekretem z 4 czerwca 1917 r. Miała ona walczyć po stronie wojsk Ententy pod własnymi sztandarami, lecz pod dowództwem francuskim. Pierwszym naczelnym dowódcą Armii Polskiej we Francji został gen. Louis Archinard. W związku ze zmianami z 28 września 1918 r. naczelne dowództwo objął 4 października 1918 r. gen. Józef Haller.

5 Dywizja Syberyjska –
ćwiczenia Szkoły
Oficerskiej,
1918-1919 r.,
fot. NAC.

Dowództwu Armii
Polskiej we Francji
podlegała również
5 Dywizja Piechoty
na Syberii

5 Dywizja Syberyjska –
oddziały polskie w
Harbinie. Powitanie
gen. Baranowskiego
przez pozostałych
przy życiu żołnierzy
Dywizji Syberyjskiej,
marzec 1920 r.,
fot. NAC

Armia Polska we Francji – ośrodek
wyszkolenia w Sillé-le-Guillaume, 1917 r.,
fot. NAC

Plk Kazimierz Rumsza,
dowódca 5 Dywizji
Syberyjskiej, fot. NAC

ARMIA POLSKA WE FRANCJI

Nabór do Armii Polskiej prowadzono we Francji, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Brazylii, a pod koniec 1917 r. władze francuskie zezwoliły na przyjmowanie jeńców - Polaków z armii państw centralnych, także z obozów jenieckich we Włoszech. Latem 1918 r. 1 Pułk Strzelców wziął udział w walkach w Szampanii, a w październiku 1. Dywizja Strzelców Polskich obsadziła samodzielnie odcinek frontu w Wogezach.

Transport oddziałów armii generała Józefa Hallera z Francji do Polski, 1919 r., fot. NAC

20. lutego 1919 r. Numer 3-cj.

ŻOŁNIERZ POLSKI WE WŁOSZECH.

Tygodnik poświęcony życiu armii polskiej we Włoszech.
(Soldato polacco in Italia) pod redakcją kapłana M. Damski-Łajbowicz. Adres: Cena egz. 10 cent.

General Józef Haller Naczelny Wódz Wojsk Polskich.

Wydawane w Krakowie w 1918 r. - następny arkusz biograficzny Wodza Naczelnego.

Armia polska we Włoszech - strona tytułowa gazety „Żołnierz Polski we Włoszech”, 1919 r., fot. NAC

Transport oddziałów armii generała Józefa Hallera z Francji do Polski, 1919 r., fot. NAC

Oddziały Armii Polskiej we Francji w drodze na front, 1918 r., fot. NAC

Żołnierze Legionów
Polskich w okopach,
1916 r., fot. NAC

POLSKIE FORMACJE WOJSKOWE PODCZAS I WOJNY ŚWIATOWEJ W LICZBACH:

**Legiony Polskie/Polski
Korpus Posiłkowy/
Polska Siła Zbrojna
1914-1918:**

**OK. 55 TYS.
ŻOŁNIERZY**

**Armia Polska
we Francji
z 5 Dywizją na
Syberii 1917-
1919:**

**OK. 85 TYS.
ŻOŁNIERZY**

**Polskie Korpusy
w Rosji
1917-1918:**

**OK. 36 TYS.
ŻOŁNIERZY**

